

перешкодам до усиновлення, опіки (підклування) та інших форм виховання дітей. Необхідна деталізація виховання, бо зв'язок між фактичним вихователем та вихованцем цілком відповідає звичайному зв'язку між батьками та дітьми, і юридичне оформлення цілком відповідає інтересам самого неповнолітнього.

Зміст правовідносин фактичного виховання законом звужений до мінімуму: взаємні аліментні обов'язки сторін і право на виховання. Ніяких інших прав та обов'язків (захист інтересів підопічного, право на відібрання дитини від осіб, які утримують її без законних підстав та ін.) у фактичного вихователя немає. Але й визнане за фактичним вихователем право на виховання дитини існує не в повному обсязі: при порушенні його з боку третіх осіб, це суб'єктивне право не забезпечується заходами захисту, які походили б від держави; фактичний вихователь, маючи право, не зобов'язаний виховувати не своїх дітей. Ясно одне - розширення обсягу прав та обов'язків фактичних вихователів необхідне. В юридичній літературі пропонувалось надати фактичним вихователям право на подання позову до батьків про відібрання дітей, які перебувають на постійному вихованні та утриманні у фактичного вихователя, право на позов про стягнення аліментів, якщо діти постійно виховуються у фактичного вихователя [7, с.177]. З цими пропозиціями слід погодитися, але все-таки треба почати з головного: визначити правове становище фактичного вихователя, надавши йому право на виховання в повному обсязі (тобто, не лише визнаючи це право як підставу для аліментування вихованця), зобов'язавши виховувати дитину, добровільно прийняту на виховання і т.ін.

Надійшла до редколегії 26.03.2000

Список літератури:

1. Рясенцев В.А. Задачи усовершенствования законодательства о браке и семье. М., 1978.
2. Казанцева А.Ю. Обязанности и права родителей (замещающих их лиц) по воспитанию детей и ответственность за их нарушение. Томск, 1987.
3. Нечаева А.Н. Права и обязанности родителей по воспитанию детей. М., 1973.
4. Шевченко Я.М. Охрана интересов детей при рассмотрении споров о детях. К., 1986.
5. Веберс Я.Р. Правосубъектность граждан в советском гражданском и семейном праве. Рига, 1976.
6. Матвеев Г.К. Об институте фактического воспитания чужих детей // Правовые вопросы семьи и воспитания детей. М., 1968.
7. Шахматов В.П. Законодательство о браке и семье (практика применения, некоторые вопросы теории). Томск, 1981.

В.Ю. Євко

ПРАВО ДИТИНИ ЖИТИ ТА ВИХОВУВАТИСЯ У РОДИНІ

Декларація прав дитини, затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р., проголосила, що дитина для повноцінного та гармонійного розвитку її особистості потребує любові та розуміння. Вона повинна, якщо це можливо, зростати під опікою та відповідальністю своїх батьків і, у всякому разі, в атмосфері любові і моральної та матеріальної забезпеченості. Беручи до уваги це положення, Конвенція про права дитини, учасницею якою з 1991р. є і

Україна, у п. 1 ст. 8 проголошує право дитини на збереження сімейних зв'язків[1, с.7], яке є складовою права дитини жити та виховуватися у родині.

Психологічний та педагогічний аспекти цього питання досліджувалися багатьма вченими-психологами та педагогами [2, с.233]. Висновок був зроблений одностайно: "Сімейне виховання є найкращою формою виховання дитини, яку знає людство. Ніякі громадські форми виховання не можуть порівнятися з родинною, а неодноразові спроби замінити сімейне виховання громадським слугує тому підтвердженням [3, с.205]. Зважаючи на це, виникає потреба розглянути юридичний аспект вказаного питання.

Закріпивши право дитини на життя та виховання у родині, Конвенція про права дитини зобов'язала держави-сторони забезпечувати це право щодо усіх дітей, які підпадають під юрисдикцію тієї чи іншої країни.

Вказане право українським законодавством забезпечується у нормах різних галузей права, але жодна норма чітко не проголошує вказане право.

Право дитини жити та виховуватися у родині перш за все означає її право жити у власній родині, з власними батьками і, тільки у тому випадку, коли при якихось виключних обставинах батьки не мають можливості піклуватися про свою дитину або дитина не має можливості знаходитися разом з власними батьками, дитина за рішенням компетентних органів держави може бути передана на виховання іншим особам або до дитячих навчально-виховних закладів. Це положення забезпечується нормами цивільного законодавства. Так, ч. 2 ст.17 ЦК України місцем проживання неповнолітніх, які не досягли 15 років, визнає місце проживання їх батьків. Згідно з постановою Ради міністрів СРСР від 28.08. 1974 р. "Про деякі правила прописки громадян" незалежно від розміру житлової площі неповнолітні діти прописуються на житлову площу батьків[4]. Крім того, ст.65 Житлового кодексу України дозволяє вселення неповнолітніх дітей до їх батьків без письмової згоди всіх членів родини, які проживають разом з наймачем і наділяє таких дітей рівними з іншими членами родини правами по користуванню жилими приміщеннями. Якщо батьки дитини з тих чи інших обставин разом не проживають місце проживання неповнолітньої дитини визначається згідно з їх взаємною згодою. При відсутності такої згоди спір між батьками вирішується судом, походючи з інтересів дітей та з урахуванням їх бажання (ст. 67 КпШС України).

Право дитини жити та виховуватися у родині не може бути реалізовано тільки у виключних випадках, коли проживання разом з батьками суперечить інтересам дитини, зокрема при позбавленні батьків батьківських прав або при відібранні дитини без позбавлення батьківських прав. При позбавленні батьківських прав обох батьків дитина передається на піклування органам опіки та піклування (ст. 72 КпШС). Громадяни, позбавлені батьківських прав можуть бути виселені з наданням іншого житлового приміщення, якщо вони проживають спільно з дітьми, відносно яких вони позбавлені батьківських прав (ст. 114 ЖК України).

Ще одним елементом права дитини жити та виховуватися у родині є, передбачене ст. 7 Конвенції, право дитини на піклування батьків. Піклування про дитину включає як обов'язок батьків її матеріально забезпечувати, так і надавати їй моральну підтримку та здійснювати її захист. У зв'язку з цим на батьків покладається обов'язок виховувати своїх дітей, піклуватися про їх здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток, навчання, готувати їх до праці. Але батьківські права разом з тим не можуть здійснюватись у протиріччі з інтересами дитини. При ухиленні батьків від обов'язку утримувати своїх дітей, засоби на утримання стягуються з них у судовому порядку (ст. 80 КпШС України). Батьки зобов'язані не тільки підтримувати дитину матеріально, але й надавати їй всіляку моральну підтримку (ст. 58 КпШС України).

Мабуть первісним правом дитини є право знати своїх батьків. Стосовно цього права Конвенція робить зауваження: "наскільки це можливо". У даному випадку, на наш погляд, маються на увазі такі ситуації, коли встановлення батьків дитини неможливо через те, що дитину підкинуто. У сучасній юридичній літературі також відмічається, що остаточно не вирішене питання про співвідношення права дитини знати своїх батьків з таємницею всиновлення та таємницею біологічного походження дитини (при застосуванні методів штучного запліднення людини)[3, с. 206].

Право дитини жити та виховуватися у родині включає як право спілкування з обома батьками, навіть коли шлюб між ними розірваний, так і право спілкуватися з членами розширеної родини: дідом, бабою, братами, сестрами та іншими родичами. Той із батьків, з яким проживає дитина після розлучення, не має права перешкоджати іншому з батьків, а також діду й бабі спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні. Якщо батьки не можуть дійти згоди про участь у вихованні дітей одного з батьків, який проживає окремо, а також діда та баби, то це питання вирішується органами опіки та піклування.

У теперішній час діючий Кодекс про шлюб та сім'ю України передбачає крім права дитини спілкуватися з батьками, її право спілкуватися з дідом та бабою, а про інших родичів мови у Кодексі немає (ст.ст. 65, 65-1 КпШС України). Цей недолік буде, однак, усунений у разі прийняття нового Цивільного кодексу України, ст. 1358 проекту якого передбачає право на спілкування з малолітніми та неповнолітніми сестрами, братами та іншими родичами.

Право дитини жити та виховуватися у родині зберігається і у тому випадку, коли дитина з якихось причин позбавлена батьківського піклування і у зв'язку з цим, пріоритетною формою її влаштування має бути перш за все влаштування її на виховання (під опіку чи піклування) до родичів, в іншу сім'ю (прийомну) або всиновлення. І тільки в тому разі, коли такої можливості не існує (у дитини немає родичів, які б погодилися здійснювати над нею опіку чи піклування, ніхто не виявив бажання всиновити дитину або зняти до своєї родини на виховання) дитина може бути влаштована органами опіки та піклування до загально-освітнього інтернатного закладу. Як альтернатива родинному вихованню або влаштуванню дитини, яка залишилася без піклування батьків, до ін-

тернатного закладу може бути використано влаштування такої дитини до дитячого будинку сімейного типу, який можна назвати перехідною формою від інтернатного закладу до влаштування дитини у родину у "чистому", так би мовити, вигляді (усиновлення, передача під опіку чи піклування, передача до прийомної родини).

Але навіть в тому разі, коли дитина позбавлена батьківського піклування, передається до прийомної родини, до дитячого будинку сімейного типу або до інтернатного закладу, вона не втрачає права спілкуватися зі своїми батьками. Але для цього необхідно виконання деяких умов: 1) згода органів опіки та піклування на побачення батьків, які позбавлені батьківських прав, зі своїми дітьми; 2) такі побачення не повинні суперечити інтересам дитини.

Крім того, за батьками, не позбавленими батьківських прав або за такими, які поновлені у батьківських правах, згідно зі ст. 68 КпШС України, зберігається право вимагати повернення дітей від будь-якої особи, яка утримує дітей у себе на підставі закону або судового рішення, а такі особи не мають права перешкоджати цим намірам батьків, якщо це не суперечить інтересам дитини. Таким чином, у цих випадках закон гарантує власним батькам дитини пріоритетне здійснення своїх батьківських прав та право дитини жити та виховуватися у власній родині.

На жаль, ні діючий Кодекс про шлюб та сім'ю України, ні проект Цивільного кодексу України не містять прямого закріплення права дитини жити та виховуватися у родині. Таке право закріплює ст. 54 Сімейного кодексу Російської Федерації, яка створює необхідні передумови для повноцінного виховання та освіти дітей. Закріпивши це право на законодавчому рівні держава офіційно визнала пріоритет сімейного виховання дитини над громадським.

Надійшла до редколегії 10.04.2000

Список літератури:

1. Конвенція про права дитини/ Українська правнича фундація. К., 1995.
2. Лишение родительского попечительства: Хрестоматия / Ред.-сост. В.С. Мухина. М., 1991.
3. Антокольская М.В. Семейное право: Учебник. М., 1999.
4. СП СССР. 1974. ст. 110.

Я.О. Чапичадзе

ЗМІШАНА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ФАКТОРИНГУ

Давно залишилася в минулому практика визнання недійсними договорів, що не врегульовані Цивільним кодексом України. Саме за допомогою укладення цивільно-правового договору, як оптимальної правової форми реалізації сторонами своєї економічної свободи, суб'єкти ринкових відносин в більшості випадків реалізують свої комерційні чи інші інтереси. Зростаючі потреби ринкових відносин вимагають економічної віртуозності і укладення іноді нестандартних угод. Чинне законодавство України не обмежує коло різновидів договорів і надає можливість відповідно до ст. 4 ЦК України укладати договори як передбачені, так і не передбачені законом або іншими правовими актами. Це